

Kitap İncelemesi
(Book Review)

Egemia, 2022, 10: 52-57

Zehra Nilgün ARKAN¹

Orcid No: 0000-0001-8991-2193

¹ Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kişilerarası İletişim Bilim Dalı

sorumlu yazar: zehranilgunarkan@gmail.com

Anahtar Sözcükler:

Youtube, Dijital Medya, İletişim, Haber,
Betimsel Analiz.

Keywords:

Youtube, Digital Media, Communication, News,
Descriptive Analysis.

Lee McIntyre, Hakikat-Sonrası

Lee McIntyre, Post-Truth

Alınış (Received): 07.03.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 04.04.2022

ÖZ

Bu yazıda Lee McIntyre tarafından yazılan Hakikat-Sonrası (2019, İstanbul: Tellekt Yayınları, 163 sayfa, ISBN: 978-975-07-4049-7) adlı kitap incelenmiştir.

ABSTRACT

In this article, the book Post-Truth written by Lee McIntyre (2019, İstanbul: Tellekt Publishing, 163 pages, ISBN: 978-975-07-4049-7) is reviewed.

Bu çalışmada, Mehmet Fahrettin Biçici'nin çevirisini yaptığı Lee McIntyre'nin Hakikat-Sonrası kitabının 2019 yılındaki Tellekt Yayınları tarafından yayınlanan baskısı incelenmiştir.

Hakikat-sonrası kavramı, 2016 yılında Oxford Dictionaries tarafından yılın kelimesi seçilmiştir.¹ Dikkatleri üzerine çeken bu kavram hakkında birçok kitap, tez, araştırma makalesi yayınlanmaktadır. Yayınlanan kitaplardan biri de Lee McIntyre tarafından yazılan incelemesini yaptığımız Hakikat-Sonrası kitabıdır. Toplamda yedi bölümden oluşan kitabın sonunda kaynakça ve okuma önerileri de yer almaktadır (McIntyre,2019).

Kitabın sunuş bölümünü Mirgün Cabas kaleme almıştır. “Bana Tatlı Küçük Yalanlar Söyle” başlığıyla yazdığı bu bölüm, hakikat-sonrası kavramı hakkında ve aynı zamanda kitabın geneli hakkında ön bilgiler edinilmesini sağlamaktadır. Cabas, yalanın değişimine vurgu yaparak bu değişimin yeni medya sayesinde gerçekleştiğini ifade etmektedir: “Yalanlar, siyasetçilerin ve onların destekçilerinin elinde, günümüzün yeni medya imkanları sayesinde propagandanın bile ötesine geçen gerçeği itibarsızlaştırma faaliyetine dönüştü. Gerçeği derken, tekil gerçeklerden değil, olgu olarak hakikatten bahsediyorum.” (Cabas, 2019:15)

Öte yandan kitabın ele aldığı hakikat-sonrası kavramına Türkiye perspektifinden bakılmasını sağlamaktadır. Cabas (2019:18), Açık Toplum Enstitüsü'nün, 2018 yılında yaptığı bir araştırmayı aktarmakta; söz konusu araştırmada ele alınan otuz beş Avrupa ülkesi arasında sahte habere karşı en savunmasız ikinci toplumun Türkiye olduğunu vurgulamaktadır.

Birinci bölümdeki “Hakikat-Sonrası Nedir?” başlığından anlaşılacağı üzere kavramın tanımlaması üzerine yoğunlaşan yazar, öncelikle hakikat kavramının felsefik açıdan tanımlamasını yaparak Platon, Aristoteles ve Sokrates'ten referans almaktadır. Felsefedeki hakikat kavramının ardından hakikati çarpıtmak için insanların başvurduğu üç yoldan bahsetmektedir. Bunlardan ilki, kişilerin “gerçekdışı” ifadelerde bulunmasıdır. İnsanların bazen yanlışlar yapabileceğini, istem dışı doğru olmayan şeyler söyleyebileceğini vurgulamaktadır. İkinci yol ise “gönüllü cehalet”tir. Burada insanlar tembellikle suçlanabilir çünkü bazı durumlarda insanlar, bir şeyin doğru olup olmadığını bilmediği gibi malumatın doğruluğunu sınama zahmetine de katlanmaz. Buna rağmen insanların, teyitlenmemiş bu

---

¹ Post-truth'un tanımında, kamuoyu oluşurken nesnel gerçekliklerden çok duyguların veya bireysel inançların ön plana çıkmasının söz konusu olduğu vurgulanmaktadır. Post-truth döneminde akıl, bilimsel gerçeklikler veya mantığın yerini duygular almıştır. Kavramın Türkçe'ye “Hakikat-Sonrası” olarak çevrilmesi bu tanıma tam anlamıyla karşılık olmadığı düşüncesini doğurmuştur. Hakikatten sonra yaşanan bir dönemden bahsedilmemektedir. Aslında hakikatin öneminin kalmadığı, göz ardı edildiği bir dönemden bahsedilmektedir. Bu çerçevede, Türkçe literatürde söz konusu kavramdan bahsederken farklı Türkçe karşılıklar ortaya çıkmıştır. “Gerçeklik sonrası”, “hakikat ötesi”, “post gerçeklik”, “gerçek aşırı”, “post olgusal”, “gerçek ötesi” gibi karşılıklar bulunmaktadır.

bilgiyi söylemekten çekinmediği de görülmektedir. Üçüncü yol ise “yalan söylemek” tir. Bu yolla insanlar, asılsız bir iddiayı karşısındakini yanıltmak veya onu manipüle etmek için kullanmaktadır. Bu durumda gerçeklerin basit bir yorumu olduğundan bahsedilemez zira bir adım öteye geçilerek buradaki mesele artık bilginin tahrif edilmesi noktasına gelmiştir. Çeşitli tanımlama ve hakikati çarpıtma yollarını aktardıktan sonra yazar, hakikat-sonrasıyla mücadele etmek için kavramın kökenine inilmesinin yararlı olacağı görüşünü aktarmaktadır (McIntyre, 2019: 28, 29, 34).

İkinci bölümde, hakikat-sonrası kavramını daha iyi anlamak için bilim inkarcılığının üzerinde durulmuştur. Bilimi ve nesnel düşüncüyü reddeden bireyler, genellikle bilim insanlarının yaptığı araştırmaların sonucunda elde ettikleri verileri inkar etmektedir. Bunun nedeni ise, bilim insanının yeterliliğini sorgulamanın kendi menfaatlerine olacağını öte yandan bilimin elde ettiği sonuçların kendi kişisel ideolojilerine uyuşmadığını düşünmektedir. Bilim inkarcılığının temeli 1950’li yıllarda “tütün stratejisi” için yapılan çalışmalara kadar dayanır. Bir nevi lobi faaliyeti niteliğindeki bu çalışmalarda “sigaranın sağlığa zararlı olmadığı” kanaatini yaymak hedeflenmiştir. Bunu izleyen yıllarda iklim değişikliği ile ilgili yapılan araştırmalar takip eder. İklim değişikliğinin nedeninin insan davranışları olduğunu ortaya koyan bilimsel makalelerin varlığına rağmen Amerika’da yapılan kamuoyu araştırmalarında, halkın çok az bir kısmının iklim değişikliğinin insan davranışından kaynaklandığını düşünmesi dikkat çekicidir. Bilimsel makalelerin verileri ile kamuoyu anketlerinin sonuçlarının bu kadar farklı olmasının en olası nedeni, hakikati çarpıtmak için para harcayan, diğer bir deyişle, çeşitli kuruluşları fonlayan petrol ve enerji holdingleri olarak değerlendirilebilir. Bilim karşıtlığı sınırlarını zorlayarak gerçekliğin kendisini öylesine hedef almıştır ki insanlar öncelikle bilim insanlarının hangi ideolojiyi temsil ettiğini göz önünde bulundurarak, sunulan kanıtları doğru veya yanlış olarak kategorize etmektedir. Dolayısıyla bu noktada ideoloji, bilimi gölgede bırakmıştır (McIntyre, 2019: 38, 44, 45, 47, 50).

Üçüncü bölümde yazar, bilişsel önyargıların hakikat-sonrası dönemde gerçeklerin itibarsızlaştırılmasında nasıl etkili olduğundan bahsetmektedir. Güdülenmiş akıl yürütme üzerinde durmaktadır. Ona göre güdülenmiş akıl yürütme, inançlarımızı, kanaatlerimizin gölgesinde saklamaya çalıştığımız bir ruh halidir. Bunun iki etkisi vardır. Bunlar, geri tepme etkisi ile Dunning-Kruger etkisidir. Geri tepme etkisinde, kendilerine siyasi olarak fayda sağlamayan inançlardan birinin yanlış olduğuna dair bir kanıt sunulduğunda, partizanların, kanıtı reddedip hatalı inançlarına daha da inatla sarıldıklarından bahsedilmektedir. David Dunning ve Justin Kruger’in 1999’da yaptıkları deneyin sonucunda, düşük kabiliyetli öznelere

kendi liyakatsizliklerinin farkına varma konusunda nasıl aciz olduklarıyla ilişkili bir olgu saptanmıştır. Deneyin sonucuna istinaden verilen örnek şöyledir: “Oklahoma senatörü James Inhofe, 2015’te ABD Senatörler Meclisi’ne, küresel ısınmayı çürütmek için kartopu getirdiğinde, iklim ile hava durumu arasındaki ayrımı bilmediği için ne denli cahil görüldüğüne dair bir fikri var mıydı acaba? Muhtemelen yoktu; çünkü aptal olduğunun farkına varamayacak kadar aptaldı.” Bölümün sonunda etkileşimsel grup etkisiyle bilişsel önyargı kavramını daha net şekilde anlamamıza yardımcı olmaktadır. Etkileşimsel grup etkisine göre, etkileşim ve müzakere içinde olanlar pasif olanlardan üstündür. Fikirlerin grubun tetkikine sunulması, doğru cevabı bulma ihtimalini arttırmaktadır (McIntyre, 2019: 58, 59, 63, 68).

Dördüncü bölümde, yeni medyaya nazaran geleneksel medyaya karşı ilginin azalmasından bahsedilmekte ve geleneksel medyadaki habercilik anlayışı eleştirilmektedir. Bunun nedeni yandaş medya sorunudur. Kanallarda taraflı yayınlar yapılarak programlarda şüphecilerin görüşlerine yer verilmemesidir. Yazar, bu durumu hakikat-sonrasına giden yolda atılmış yeni bir adım olarak değerlendirmektedir. Bir diğer neden ise, yeni medyanın bir ürünü olan sosyal medyada hem birinci ağızdan hem de hızlı bir şekilde haber alma olanağı varken, geleneksel medyada bunun için ancak belli bir zaman dilimlerinde yayınlanan haber bültenleri beklenmektedir. Dolayısıyla televizyon, gazete, radyoya karşı gösterilen ilgi azalmaktadır (McIntyre, 2019: 87, 88).

Beşinci bölüm ise, bir önceki bölümün devamı niteliğindedir. Bu bölümde yazar, sosyal medyanın yükselişi ve sahte haber sorununu ele almaktadır. Geleneksel medyanın gözden düşmesiyle yeni medyanın yükselişine tanıklık edilerek, 1990’larda World Wide Web’in erişilebilir olmasından itibaren hemen hemen her kesimden bireyin internet kullanması mümkün hale gelmiştir. Artık internet kullanıcılarının istedikleri her an bilgiye rahatça ulaşabilmelerinden dolayı gazete, genel ve kablolu televizyon yayınları ile radyo kullanımı düşüşe geçmiştir. Öte yandan internetin yükselişini fırsat bilen sosyal medya platformları da daha popüler hale getirmiştir. Yazar, bu noktada güdülenmiş akıl yürütme halinin sosyal medyadaki tezahürünü göstermiştir. 2016 Başkanlık Seçimleri kızıştıkça, sosyal medyada yer alan içerikleri teknolojinin sağladığı güdülenmiş akıl yürütme haline uyum sağlayarak gitgide partizanlığa kaymıştır. Ayrıca ana akım medyadan gelen daha az makbul sayılan olgusal içeriklerin yerine, bize duymak istediğimizi söyleyen haber içeriklerine tıklar olduğumuzu söylemektedir. Sosyal medyada paylaşılan her haber denetlenmediği için sahte haberlerin önü açılmıştır. Bazı kullanıcılar ise yalnızca mevcut bakış açısına uyan haberleri okumayı hem de onları doğru kabul etmeyi seçmektedir. Sonuç olarak, sahte haber sorunu, medya içeriklerindeki

kutuplaşmayı ve ayrışmayı körükleyen, bize duymak istediğimizi sunan haber kaynaklarının yarattığı bir sorundur (McIntyre, 2019: 91, 95, 97).

Altıncı bölümde, hakikat-sonrasına postmodernizmin neden olup olmadığı tartışılmaktadır. Yazar, hakikat-sonrasının temelini oluşturan postmodernizmin akademi ve üniversiteden çıkmasından utanç duymaktadır çünkü hakikat-sonrasına çözüm arayışının akademide olduğunu söyleyen pek çok kişi vardır. Öte yandan postmodernizmin iki tezi vardır. Bunlardan ilki: nesnel hakikat diye bir şey yoktur. Eğer bu doğruysa, biri bize bir şeyin doğru olmadığını söylediğinde ona nasıl tepki göstermemiz gerekir? İkinci tez ise, hakikate ilişkin bütün iddialar, bunları dile getiren kişinin siyasal ideolojisinin yansımından başka bir şey değildir. Postmodernistler, edebi metinleri bu tezlere göre yorumlarken, bir adım öteye giderek doğa bilimlerine yönelmiştir. Bölümün alt başlığı olan “bilim savaşları”nda, bilim insanları ve toplumsal inşacılar olarak iki perspektiften bahsedilmektedir. Bilim insanları, teorilerini ampirik kanıtlar karşısında sınayarak gerçekliğe dair hakikati aradıklarını düşünen bir nevi nesnel gerçekliğin tarafında olan kesimdir. Diğer tarafta ise, toplumsal inşacılar, gerçekliğe dair bilimsel teoriler de dahil olmak üzere bütün gerçekliğin toplumsal olarak yaratılmış olduğu ve nesnel hakikat diye bir şeyin olmadığını iddia etmektedir. Yazara göre bu toplumsal inşacılar postmodernistlerle akraba sayılmaktadır. Bölümün sonunda bütün bu yargılardan yola çıkarak yazar bize postmodernizmin, hakikat-sonrasının atası olduğunu aktarmaktadır (McIntyre, 2019: 117, 119, 120, 121, 138).

Son bölümde hakikat-sonrasıyla nasıl mücadele edilmesi gerektiği tartışılmaktadır. Yazar, burada bazı tavsiyeler verir: bir yalana tanıklık etmek ve onun yalan olduğunu dile getirmek, “karşı anlatı” çıkarmak, yalanın yayılmasına engel olmak, eleştirel düşünceye destek olmak ve bir yandan da araştırmacı gazeteciliğin desteklenmesi önemlidir. Son olarak, güdülenmiş akıl yürütme olsa da antitez sunulduğunda çokça tekrardan sonra önyargılı bir kişi bile “düşünmeye” başlayabilir. Bu noktada, ikna gücü devreye girmektedir. Bir diğer önemli nokta ise, bilişsel önyargılarımızın içimizdeki hakikat-sonrasını yansıttığıdır. Bilişsel önyargılarımızın farkına vardıkça onları tersine çevirmek için elimiz güçlenecektir ve neyle mücadele edeceğimizi bileceğimiz için bu mücadele olumlu sonuç verecektir (McIntyre, 2019: 143, 144, 147, 148).

Kitabın hakikat-sonrası kavramının tanımlamasını bilim karşıtlığı ve postmodernizmi baz alarak yapması, bu arka planlarla bir okuma sağlamaktadır. Salt tanımlamalar, teorisyenler ve kavramlara yoğunlaşmadan hakikat-sonrasını bu olgularla karşılaştırıp örneklerle pekiştirilmektedir. Özellikle iklim değişikliği hakkında üzerinde durulan örnek, hakikatin

ıkarlar doğrultusunda nasıl arpıtılabileceğinin kanıtıdır. Hakikat-sonrası dönemin anlaşılması için aktarılan bu örnekler, çarpıcı oldukları için akılda kalıcı olmuştur. Öte yandan iklim değiştirliği ile ilgili kamuoyu oluşturmasında medyanın nasıl etkili olduğunu da bu noktada bir kez daha anlamıştır oluyoruz. Medyanın kamuoyunu Őekillendirme özelliği ve halkın medyadan oldukça fazla etkilenmesi dikkat çekici bir noktadır. Bunların yanı sıra politik örnek olarak, Donald Trump üzerinde durulmuştur. Trump, basının önüne her çıktığında hakkındaki iddiaları “sahte haber” olarak nitelendirmektedir. Trump’ın bu tutumundan ötürü hakikat-sonrası dönem açıklanırken kendisinin örnek olarak verilmesi kaçınılmaz olacaktır. Öte yandan diğer örneklerde Amerikan senatosu, Amerika seçimi vb. olduğu için Türkçe çevirisini okuyanlara bu örnekler uzak gelebilir çünkü herkes yabancı ülkeden verilen örneklerdeki aktörlere, olaylara aştına olmayabilir. Bu noktada okuyucuda bir kopukluk yaştanabilmektedir.

Dolayısıyla önceden de bahsettiğimiz gibi kitaba sunuşt kısmının eklenmesi hem hakikat-sonrası hakkında kısa bir girişt niteliğinde olması hem de Türkiye’den bahsedilmesi açısından yararlıdır. Kitap, iletişt alanında araştırmaya yaparken başvurulacak bir kaynakadır. Özellikle araştırmacılar, sosyal medya, kitle iletişt araçları, sahte haber, dijitalleştme hakkında makale ve/veya tez yazarken kitaptaki bilgilerden yararlanabilir. Bir diğer yararlanılacak nokta ise, kaynakçadan sonra gelen okuma nerileri listesi olup okurun hakikat-sonrası hakkında daha detaylı bilgilere ulaştmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Cabas, M. (2019). Sunuşt, L. McIntyre içinde, *Hakikat-Sonrası*, (s.15-19). İstanbul: Tellekt Yayınları.

McIntyre, L. (2019). *Hakikat-Sonrası*, İstanbul: Tellekt Yayınları.